

'Heb je een boze moslim voor mij?'

'Heb je een boze moslim voor mij?'

Over inclusieve journalistiek

Zoë Papaikonomou en Annebregt Dijkman

Deze uitgave is tot stand gekomen met steun van Stichting Democratie en Media.

Ontwerp omslag: Gijs Mathijs Ontwerpers
Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 94 6298 878 1
e-ISBN 978 90 4854 110 2 (pdf)
e-ISBN 978 90 4854 111 9 (ePub)
NUR 763

Uitgeverij AUP is een imprint van Amsterdam University Press.

© De auteurs / Amsterdam University Press B.V., Amsterdam 2018

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j^o het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoud

Voorwoord	9
De redactiecultuur onder een vergrootglas	15
Diversiteit	23
Wat weerhoudt je?	43
De blinde vlek	61
Kun je even een blik moslims opentrekken?	83
Jij bent toch het diverse geweten van de redactie?	99
Journalisten hebben geen baas	117
Diversiteit is nooit af	133
Voor wie een deadline moet halen	151
In zeven stappen naar inclusieve journalistiek	153
Noten	155
Literatuurlijst	157
Aanbevolen voor verdieping	159
Dankwoord	161
Biografieën	163

Voor onze geïnterviewden:

'Our lives begin to end the day we become silent about things that matter.'

Martin Luther King Jr., parafraze uit zijn speech op 8 maart 1965,
Selma, Alabama

Voorwoord

Nog voor ik de redactie binnenstap, hoor ik het gerinkel van telefoons. Uit alle hoeken en gaten klinken opzweepende ringtones, afgewisseld met het monotone geluid van de vaste lijnen. Het gerinkel wordt af en toe overstemd door opgewonden stemmen.

‘Ik heb nu een cameraman nodig. Nu!’

‘Kan iemand de politie even bellen?!’

‘Dag, u spreekt met Jeroen van het AT5 Nieuws.’

Op de achtergrond hoor ik een continue ruis die ik alleen van tv ken en die klinkt als: ‘Kggggrrrrggg 2101 over, 2101 hier het HB.’ Het is de politiescanner, leer ik later. Dag en nacht luisteren we mee naar de laatste meldingen over ongelukken, ambulanceritten en overvallen.

Mijn eerste onzekere stappen op de nieuwsvloer van stadszender AT5 staan in mijn geheugen gegrift. Mijn nieuwe collega’s bewegen zich haastig. Er zijn verhalen die verteld moeten worden. Deadlines. Druk. Ik vind het heerlijk. Deze sfeer geeft me het gevoel dat belangrijke stadse zaken helder uitgelegd zullen worden in het AT5 Nieuws. Ik ga samenwerken met journalisten die de stad op hun duimpje kennen en in een handomdraai een interessant item kunnen maken.

Op mijn eerste dag rijd ik mee met een ervaren verslaggever en een door de wol geverfde cameraman. Ze hebben de opdracht ‘leuke tv’ te maken over de Depressiebus. Deze bus komt naar de (depressieve) Amsterdammer toe, en vandaag zijn de bewoners van Osdorp aan de beurt. De verslaggever heeft ter voorbereiding een A4’tje meegekregen, gemaakt door een collega van de bureauredactie. Het komt erop neer dat hij vooral luchtige straatinterviews voor de camera moet zien te organiseren. Er is al genoeg zwaar nieuws die dag.

We gaan op pad. De cameraman en de verslaggever praten voorin over hun kinderen, ze zijn allebei net vader geworden. Ik zit stutierend achterin met hetzelfde A4’tje als de verslaggever. Ik spel de letters en lees het blaadje tien keer door. Ik bombardeer mijn nieuwe collega met allerlei ideeën voor het item. ‘Is het niet interessant dit, ik lees net een onderzoek online dat...’ Hij tolereert mijn enthousiasme geduldig. Als ervaren nieuwsmaker weet hij allang dat zijn item ergens achter in het nieuws zal belanden, in niet veel meer dan anderhalve minuut zendtijd.

In het winkelcentrum op het Osdorpplein spreekt de verslaggever een stuk of tien mensen aan, de meesten wit. Die selectie valt me op, zeker in het kleurrijke Osdorp. Maar ik durf niet meer te doen dan te observeren. Na

vijftien minuten en met ongeveer vijf quotes op zak heeft de verslaggever genoeg materiaal voor het item. We filmen nog snel even de binnenkant van de Depressiebus en interviewen de woordvoerder en een paar bezoekers. Die zijn ook allemaal wit, op één persoon na. Daarna maken we rechtsomkeert naar AT5. Het is koud en laat. De verslaggever moet het item nog monteren. Op de terugweg ben ik stil. Hoewel ik het vooral een hele spannende ervaring vond, en me trots voel om onderdeel te zijn van de AT5-ploeg, ben ik ook teleurgesteld. Is dit het nou? Weinig research, twee vragen per persoon, snel ter plaatse, snel weer weg. Maar het grootste ongemak zit hem in de selectie van de 'gemiddelde Amsterdammer'. Die is dus blijkbaar overwegend wit.

Dat ongemak groeit in de dagen, weken, maanden en jaren die op deze eerste dag volgen. Hoe is het mogelijk dat de stadszender verslag doet van wat er in de stad gebeurt, maar dit zo anders in beeld brengt dan het Amsterdam waarin ik ben opgegroeid? Dat ik, als halve Griek, als enige het diverse Amsterdam vertegenwoordig op de redactie? Ja, sommige nieuwslezers bij AT5 hebben een migratieachtergrond, maar daarvan werkt er op dat moment maar één ook op de redactie. De plek waar het nieuws wordt bepaald.

De tweede dag van mijn stage start op de driekoppige redactie van het wekelijkse debatprogramma *Zwart Wit*. Daar is het mijn taak mee te denken over onderwerpen, maar ik moet vooral mogelijke gasten benaderen. En zoals de naam het al zegt: het is vóór en tégen. Het moet lekker knallen. Een bedreven redacteur leert me om zoveel mogelijk mensen te bellen en de scherpste debaters eruit te pikken, zodat de personen met de meest conflicterende meningen tegenover elkaar komen te zitten. Met zijn drieën bellen we in één dag de uitzending rond. Het is intensief, maar de adrenaline werkt ook verslavend. Soms belt er iemand een paar uur voor de uitzending af en moeten we op stel en sprong een nieuwe gast vinden.

Het duurt niet lang voordat hetzelfde ongemak me ook bij dit programma bekruipt. Dit keer is het niet het gebrek aan culturele diversiteit. Gasten met een migratieachtergrond zijn er bij dit programma genoeg, maar dat komt vooral doordat we vaak op zoek zijn naar smeùige onderwerpen. Een jaar na de moord op filmmaker Theo van Gogh kom je dan snel uit bij 'iets met de islam of Marokkanen' zoals het weigeren om een hand te geven, radicalisering of 'probleemjeugd' in stadsdeel Slotervaart. Het valt me op dat we bij AT5 vooral Amsterdammers met een migratieachtergrond uitnodigen als er iets problematisch aan de hand is. Maar er is nog iets dat me ongemak bezorgt.

Het is in die eerste maanden van mijn nieuwe leven als televisiejournalist dat ik de opdracht krijg 'die bekeerlinge, Annebregt Dijkman' te bellen. Ik begrijp inmiddels goed wat mijn taak is. Aan de telefoon luister ik natuurlijk oprecht en geïnteresseerd naar Annebregt, maar mijn voornaamste opdracht

is om te bepalen of ze in het – door ons als redactie – bepaalde hokje van ‘liberale moslim’ past. Maar Annebregt kent inmiddels de vraagtechnieken van journalisten. Hoewel ze graag wil meewerken, laat ze zich op geen enkele manier door mij in een hokje duwen. We blijven zeker een uur aan de telefoon. Ik weet al snel dat mijn collega’s waarschijnlijk geen ruimte zien voor haar genuanceerde mening, maar het is voor het eerst dat ik zo uitgebreid mijn ongemak over het gebrek aan diversiteit bij AT5 kan delen. Annebregt haalt de uitzending inderdaad niet, maar onze gedeelde ervaringen met het gebrek aan diversiteit in de media zorgen voor een band waar nu, ruim tien jaar later, dit boek uit voortkomt.

Een paar maanden na ons telefoongesprek ontmoet ik Zoë in jongerencentrum Argan in Amsterdam. Het is Ramadan en er is traditiegetrouw een avondprogramma met debat. We voelen ons allebei thuis in het gemengde publiek van politici, schrijvers en journalisten, maar meer nog tussen de Amsterdamse jongeren die het debatcentrum bezoeken. Jonge vrouwen met hoofddoeken – zoals ikzelf – of losse haren – ook zoals ikzelf. Studenten, rappers, woordvoerders van moskeeën en bewoners uit de buurt. Bezoekers leren elkaar tijdens zulke avonden kennen als méér dan ‘gematigde moslim’, ‘linkse softie’, ‘salafist’ of ‘rechtse bal’. Na afloop drinken we gezamenlijk een biertje of frisdrank aan de bar. Het is een pleister op de wond die de stad is toegebracht op 2 november 2004, de dag dat Theo van Gogh werd vermoord.

Ik praat met Zoë over mijn werk voor Marokko Media, de digitale uitgever van online community *marokko.nl*. Het is de tijd vóór de grote populariteit van Facebook en het eerste Twitterbericht moet in Nederland het daglicht nog zien. Op *marokko.nl* delen en bespreken bezoekers al jarenlang het nieuws. Maar we proberen er nu ook een plek van te maken waar nieuws wordt gemaakt. Zo worden wij zelf vertellers van het nieuws dat over Marokkaanse-Nederlanders en moslims gaat. Nieuws en verhalen die ons raken, omdat we zelf moslim zijn, of Marokkaanse-Nederlander, of allebei. We balen vaak van de Nederlandse berichtgeving; het is te stereotiep, te eenzijdig, en we zien onderwerpen die bij ons spelen soms zelfs helemaal niet terug.

We besluiten niet langer te wachten op de moeizame in- en doorstroom van divers talent bij reguliere media. Als wereldburgers en als kinderen uit een migratiegeschiedenis beschikken we immers zelf over informatiebronnen en verschillende perspectieven. Het is indrukwekkend om te zien hoeveel talentvolle mediamakers er schuilgaan achter de leden van *marokko.nl*. We leren onze eigen nieuwsverhalen te vertellen, en dat valt meerdere actualiteitenredacties op. Er ontstaan zelfs samenwerkingen, bijvoorbeeld met *de Volkskrant*.

Zelf bezoek ik actualiteitenprogramma *NOVA*, inmiddels *Nieuwsuur*. Ik word samen met een groep moslimjongeren hartelijk ontvangen. Toch blijkt al snel dat het moeilijk is om een gelijkwaardig gesprek te voeren over de gevolgen van beeldvorming door het nieuws. Voor onze groep is omgaan met negatieve beeldvorming een dagelijkse realiteit, maar dat geldt niet voor de meeste redactieleden. Een van de redacteurs vormt daarop een uitzondering. Hij is zowel kritisch naar zijn eigen redactie als kritisch naar ons als bezoekers. Polariserende heeft een oorzaak. Niet te snel wat roepen, maar je uitspraak baseren op onderzoek, geeft hij ons mee. En datzelfde houdt hij ook zijn collega-journalisten voor. Die redacteur is Selli Altunterim, nu eindredacteur bij het actualiteitenprogramma *Nieuws en Co* op Radio 1. Ik bewonder zijn vermogen om verschillende perspectieven te zien en daarin duidelijk positie te kiezen. Bij het maken van nieuws combineert hij een journalistieke houding met een sterk maatschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel.

De bijeenkomst bij *NOVA* doet me terugdenken aan die ene zomer halverwege de jaren negentig, waarin het nieuws voor mij plotsklaps verandert. Ik lees dezelfde kranten als daarvoor. Ik zie dezelfde berichten en opinie over islam en moslims, vaak in combinatie met bijvoeglijke naamwoorden als gewelddadig en achterlijk. Maar die zomer gaan die berichten opeens ook over mij, als nieuwe moslim. De impact is groot. Hoe ga ik als individuele burger om met beeldvorming? Beeldvorming die helemaal niks zegt over mij als persoon, maar waar ik in de jaren na die zomer steeds verantwoording over moet afleggen – en velen met mij. Ik word gedwongen om te schaken op twee borden. Aan de ene kant voer ik het gesprek met medemoslims – alsof we niks anders zijn dan dat –, en aan de andere kant voer ik het gesprek met de rest van de samenleving. Mijn samenleving, waarin ik vaak het gevoel heb dat mij – via de media – de slechte kant van de mensheid in de schoenen wordt geschoven; vrouwenbesnijdenis, eergeerelateerd geweld, terrorisme. Enkel op basis van mijn persoonlijke geloofsovertuiging.

Maar sluipenderwijs, en dat vind ik nog ingewikkelder, word ik als 'minderheid' getoetst aan andere 'minderheden' – en dat door de 'meerderheid'. Wat vind ik als vrouw met hoofddoek van vrouwen die geen hoofddoek dragen? Wat vind ik van moslimmannen die mij geen hand willen geven? Wat vind ik van homoseksualiteit? De vraag is, soms onbewust, een manier om mij in een hokje te duwen. Daardoor gaat het nooit over de vragensteller en waarom hij deze vraag stelt. Het gaat zelfs niet over het antwoord. Het gaat altijd over de bevrageerde. Maar het zegt helemaal niks over hoe ik mezelf zie of wat ik werkelijk vind. Beeldvorming heeft consequenties. Die

voor mij persoonlijk draag ik zelf, zoals alle individuen dat doen. Maar de consequenties van de optelsom daarvan, die dragen we met zijn allen.

Tien jaar nadat hij me tijdens de ontmoeting bij *NOVA* zo inspireerde, spreek ik Selli Altunterim opnieuw. Ditmaal voor ons onderzoek naar diversiteit in de journalistiek. Hij is cynischer geworden door het trage tempo waarin het redacties lukt om meer divers te worden, maar zijn hart klopt nog volop voor het onderwerp. Samen met meer dan vijftig journalisten, opiniemakers en deskundigen deelt hij met ons in dit boek zijn ervaringen, visie en hoop voor een inclusieve journalistiek. En aan hem danken we onze titel: *'Heb je een boze moslim voor mij?'*